

якості його назв. У цьому випадку метафоризація призводить до заміщення одного значення іншим. Несподівані асоціативні зв'язки між віддаленими поняттями найчастіше є поетичною знахідкою автора. Для передачі метафор перекладачі використовували наступні перекладацькі трансформації: конкретизація, генералізація значень, смисловий (логічний) розвиток, цілісна перебудова речення тощо. На жаль, нерідко йдеться про деметафоризацію. Рідко вдається зберегти в перекладі поетично-авторську метафору.

Характерні для поетичного тексту взагалі, та особливо улюблені Рільке багаточислені та експресивні епітети. При передачі епітетів українські перекладачі користуються додаванням, замінами частини мови та, зрідка, описовим перекладом. Проте епітети як правило відтворюються в перекладах відповідно і зберігаються українськими перекладачами. Поетичні порівняння оригіналу також в більшості випадків зберігаються в українських перекладах. В. Стус, М. Бажан, І. Бурковський, П. Тичина, М. Фішбейн та інші намагаються перекласти порівняння або принаймні зберегти образ порівняння підбираючи відповідні поняття, що пояснюють предмет порівняння. Якщо ж доводиться застосовувати трансформації, то йдеться перш за все про синтаксичне розгортання (підрядне речення), підбір еквіваленту, рідко про описовий переклад.

Перспективи подальшого дослідження. Творчість Р. М. Рільке та зацікавленість українських поетів – перекладачів, у ній дають необмежений матеріал для подальших досліджень як на всіх мовних рівнях, так і в обробці і відтворенні поетичного задуму при перекладі.

Література

- Бех В. П.* Гармонія змісту й форми в поетичному перекладі «Хай слово мовлено інакше...»: [статті з теорії, критики та історії художнього перекладу]. К.: Дніпро, 1982. С. 65-78.
- Дудченко М. Н.* Поэтическая метафора и способы ее воссоздания в украинских стихотворных переводах : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». К., 1974. 32 с.
- Коломієць Л. В.* Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця XIX початку XXI ст. : автореф. дис.... докт. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». К., 2006. 41 с.
- Коптилов В. В.* Вопросы теории художественного перевода. М.: Художественная литература, 1991. 230 с.
- Мишустина А. А.* Структурные особенности поэтического образа оригинала и перевода : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.05 «Романские языки». К., 1985. 21 с.
- Содомора А. О.* Студії одного вірша. Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 366 с.
- Чередниченко О. І.* Про мову і переклад. К. : Либідь, 2007. 248 с.
- Рільке Р. М.* Книга образів Другої книги, друга частина / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан. URL : http://rilke.org.ua/verses/bilder2_2_uk.html.
- Рільке Р. М.* Книга образів Першої книги, друга частина / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан, М. Москаленко, М. Фішбейн, І Бурковський. URL : http://rilke.org.ua/verses/bilder1_2_uk.html.
- Рільке Р. М.* Книга образів Першої книги, перша частина / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан, П. Тичина. URL : http://rilke.org.ua/verses/bilder1_1_uk.html.
- Рільке Р. М.* Сонети до Орфея / з нім. пер. М. П. Бажан. URL : http://rilke.org.ua/verses/orpheus_bazhan.html.
- Рільке Р. М.* Нові вірші / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан. URL : http://rilke.org.ua/verses/neue1_uk.html.
- Rilke R. M.* URL : <http://rainer-mariarilke.de>

(Матеріал надійшов до редакції 15.01.19. Прийнято до друку 18.02.19)

УДК: 821.111-311.9(73)

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2019-76-06>

ГОЛУБ Ю. І., БАТИЧЕНКО А. О.
(Запорізький національний університет)

ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЖАНРОВОЇ СВОЄРІДНОСТІ РОМАНУ РЕЯ БРЕДБЕРІ «451 ГРАДУС ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ»

Стаття присвячена розгляду роману американського письменника Рея Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». Жанрова своєрідність роману досліджується як з точки зору науково-фантастичної літератури, так і в контексті антиутопічних тенденцій. Виявляються основні форми і механізмів втілення у ньому літературних і лінгвістичних особливостей творів вищезазначених жанрів.

Ключові слова: жанрова своєрідність, лінгвістичні засоби, роман-антиутопія, наукова фантастика.

Golub Y. I., Batychenko A. O. Means of creating genre peculiarities of the novel “451 degrees Fahrenheit” by Ray Bradbury. The article examines the well-known novel created by famous American writer Ray Bradbury “451 degrees Fahrenheit” in terms of applied language means that reveal its genre peculiarities. It presents interpretation of the novel from the perspective of its genre correlation with dystopian and science fiction literary works.

When we read a work of fiction we apprehend it as a whole. Yet actually, it is a creative integration of words, idiomatic phrases, stylistic devices and expressive means, the choice of which is determined by genre peculiarities of a literary work according to thought and feeling of the writer. Consequently analysis of the language of a text gives an opportunity to go behind it, to explore its internal level, to understand foreshadowing and implications, which are not expressed directly.

In his novel “451 degrees Fahrenheit” Ray Bradbury efficiently used different language means in order to create a fearsome picture of a totalitarian society, in which rapid development of science and technology led to suppression and humiliation of personality, to mutual indifference of people, to decline of literature, to loss of real spiritual values.

According to conventions of science fiction the author describes different achievements of scientific and technological progress, such as jet cars, silent air-propelled trains, fireproof houses, medical machines, talking television walls, ominous mechanical hound. Metaphors, similes, epithets used in these descriptions help to create a fearsome depressing atmosphere of suppressed life of victims of mass media with their constant conditioning and brainwashing. People become puppets on strings, they lose their ability to think critically, to use their creative potential. Spiritual revival of the main character leads to his opposition to the totalitarian society, in which he lives. Finally he understands that only accumulated in books spiritual experience of many generations can help people to find their real selves. The novel is characterized by high level of intertextuality. The author uses mythological, biblical, literary, historical allusions, citations, proper names. Intertextuality opens new perspectives and possibilities to understand characters and conflicts. And the writer expects us to possess enough knowledge to spot all allusions and grasp their importance in the text.

The results of the research activity have practical applications in such courses as foreign literature, philological textual interpretation of a work of fiction, stylistics, text and discourse studies.

Key words: genre peculiarities, language means, dystopian novel, science fiction.

XX століття стало епохою науково-технічного прогресу, що суттєво вплинуло на функціонування мови і знайшло відображення у художній літературі, стимулюючи розвиток жанру наукової фантастики. Але водночас XX століття відзначилося цілою низкою соціальних трагедій і військової агресії. Це сприяло підвищенню інтересу до жанру антиутопії. У багатьох художніх творах ці жанри поєдналися, що відобразило песимістичні погляди на майбутнє, в якому розквіт науки і техніки перетворює людину на бездушного споживача, нездатного до критичного мислення і творчого самовираження. Яскравим прикладом такого поєднання є роман видатного американського письменника Рея Дугласа Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». Оскільки для сучасного літературного процесу властивим є виникнення нових модифікацій усталених жанрів, звернення до класичного зразку науково-фантастичного роману-антиутопії вбачається **актуальним**.

Об'єктом дослідження є жанрова своєрідність роману Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». **Предметом** – специфіка реалізації у ньому жанрових стратегій творів наукової фантастики та антиутопій. **Мета** дослідження полягає у виявленні основних форм і механізмів втілення літературних і лінгвістичних особливостей творів наукової фантастики та антиутопій у проаналізованому художньому творі.

Коли ми читаємо художній твір, ми сприймаємо його як ціле. При цьому його цілісність є сукупністю змістової (концепт тексту, його смислова та логічна будова), комунікативної (комунікативний, естетичний вплив) та структурно-граматичної єдностей (граматичні, лексичні, фонологічні засоби) [Єщенко 2009, с. 142]. Текст – це творча інтеграція слів, фразеологічних одиниць, стилістичних прийомів та образних засобів, вибір яких визначається авторським задумом і відповідає жанровим характеристикам літературного твору. Отже, аналіз мови літературної праці дає можливість зануритися у текст, дослідити його імпліцитний рівень, зрозуміти ідеї і застереження, які не виражаються безпосередньо.

Як правило, художні тексти не обмежуються особливостями тільки одного літературного жанру, вони поєднують жанрові характеристики різних літературних стилів і напрямів, що робить їх більш привабливими для сучасного читача. Як вже зазначалося, цікавим прикладом такого поєднання є роман Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». Написаний ще у середині XX століття, він не втрачає своєї актуальності, закликаючи нас замислитися над тим, яким жажливим може стати наше майбутнє, якщо бурхливий розвиток

науки і техніки призведе до пригнічення особистості, до байдужості людей один до одного, до занепаду літератури, до втрати справжніх духовних цінностей.

Визначаючи жанрову своєрідність роману «451 градус за Фаренгейтом», дослідники розглядають його як з точки зору фантастичної літератури, так і в контексті антиутопічних тенденцій. Г. В. Попова диференціює фантастичну літературу за наявністю в ній вигадки або «елемента незвичайного», який представлений експліцитно і кардинально перетворює вихідний матеріал [Попова 2010, с. 142]. Наукова фантастика охоплює проблеми науки, техніки, соціології, соціальної психології, економіки. В межах науково-фантастичного дискурсу відбувається процес переосмислення місця техніки і технології у суспільстві, їх адаптація до буття людини, прогнозування того, що може дати людині прогрес [Рыльщикова 2011, с. 196]. Історія розвитку та жанрові особливості творів наукової фантастики розглядаються багатьма дослідниками [Гуревич 1991, Мирлис 2000, Попова 2010, Рыльщикова 2011]. Серед основних характеристик цього жанру виділяють: широке використання термінів та професіоналізмів; опис технічних пристроїв, транспортних засобів, обладнання та інших досягнень науково-технічного прогресу; дослідження життя людей в обставинах, запропонованих науково-технічним розвитком; створення фантастичних образів та ситуацій; високий ступінь інтертекстуальності.

Антиутопія – літературний жанр, метою якого є зображення небажаного світу, непридатного для життя, при цьому спростовуються будь-які соціальні, релігійні або наукові ідеали [Камратова 2016, с. 50]. Роман-антиутопія відображає проблеми, актуальні для своєї епохи, а саме, проблеми екології, розвитку технологій і надмірного споживання [Жукова 2019]. Простір антиутопії – це суспільство з тоталітарною системою управління, в якому людина постійно пригнічується, що вбиває в ній особистість. Головний герой твору – бунтар-одинак або колектив однодумців, які знаходяться в опозиції до існуючої влади [Юрьєва 2005, с. 73-76]. Внутрішньою атмосферою антиутопій є постійний страх [Ланин 1993, с. 162].

Розглянемо, яким чином жанрові особливості творів наукової фантастики та антиутопій втілені у романі Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». З перших же сторінок автор знайомить читачів із досягненнями науково-технічного прогресу. Він описує безшумний потяг метро: “... *the silent, air-propelled train slid soundlessly down its lubricated flue in the earth and let him out with a great puff of warm air to the cream-tiled escalator rising to the suburb*” [Bradbury 2016, с. 2]; швидкісні автомобілі, пасажири яких не в змозі побачити траву та квіти за вікном: “*Have you ever watched the jet cars racing on the boulevards down that way? ... I sometimes think drivers don't know what grass is, or flowers, because they never see them slowly*” [Bradbury 2016, с. 6]; будинки, які не згорають: “*Houses have always been fireproof, take my word for it*” [Bradbury 2016, с. 6].

Навіть власний будинок не стає прихистком для втомлених людей, оскільки і там їх оточують усілякі технічні пристрої. Їх розділяють плазмові стіни телевізорів: “*Well, wasn't there a wall between him and Mildred...? Literally not just one wall but, so far, three! And expensive, too!*” [Bradbury 2016, с. 41]. “*The living-room; what a good job of labeling that was now. No matter when he came in, the walls were always talking to Mildred*” [Bradbury 2016, с. 42]. Спілкуватися їм заважають навушники: “*And in her ears the little Seashells, thimble radios tamped tight, and an electronic ocean of sound, of music and talk and music and talk coming in, coming in on the shore of her unsleeping mind*” [Bradbury 2016, с. 10]. Використана автором метафора – океан звуків, музики, розмов – підкреслює те, як легко людині загубитися у нескінчених потоках інформації, що постійно виливаються на неї.

Спустошені люди намагаються скоїти самогубство, як дружина головного героя твору, Гая Монтега, Мілдред. Але на допомогу їм приходять не лікарі, а бездушні машини, які обслуговуються байдужим до усього, що відбувається, технічним персоналом: “*They had this machine. They had two machines, really. One of them slid down into your stomach like a black cobra down an echoing well looking for all the old water and the old time gathered there... It had*

an Eye. The impersonal operator of the machine could, by wearing a special optical helmet, gaze into the soul of the person whom he was pumping out” [Bradbury 2016, с. 12]. Автор порівнює медичний прилад з чорною коброю, підкреслюючи вороже ставлення медицини до людини, життя якої втратило у суспільстві будь-яку цінність: “*Well, after all, this is the age of the disposable tissue. Blow your nose on a person, wad them, flush them away, reach for another, blow, wad, flush*” [Bradbury 2016, с. 15]. Метафора, у якій люди порівнюються з паперовими носовими хустками, яскраво ілюструє ідею автора про понижене становище людини у показаному ним технологічно розвинутому суспільстві.

Одним із жахливих результатів розвитку науки і техніки, описаних у романі, стає Механічний Пес, створений для боротьби з тими, хто відмовляється підкорятися вказівкам уряду: “*The Mechanical Hound slept but did not sleep, lived but did not live in its gently humming, gently vibrating, softly illuminated kennel back in a dark corner of the firehouse*” [Bradbury 2016, с. 21]. Описуючи Механічного Пса, який спить, але не спить, живе, але не живе; автор використовує принцип антитези, на якому побудовано весь роман. Провівши паралель з описом людей у тоталітарному суспільстві, ми розуміємо, що Р. Бредбері застерігає своїх читачів, змушує замислитися над тим, чи справжнім є наше життя, чи не перетворюємося ми на бездушних роботів.

Автор також порівнює Пса з бджолою, що дає отруйний мед: “*It was like a great bee come home from some field where the honey is full of poison wildness, of insanity and nightmare, its body crammed with that over-rich nectar and now it was sleeping the evil out of itself*” [Bradbury 2016, с. 22]. Використані у описі іменники з негативною конотацією – *wildness, insanity, nightmare, evil* – створюють атмосферу страху, у якій змушені жити люди.

Детально описуючи існування людей серед технологічних досягнень, Р. Бредбері приходиться до несподіваного висновку про те, що науково-технічний розвиток має негативний вплив, призводить до деградації, перетворює людей на слухняних маріонеток, яким постійно «промивають мізки» засоби масової інформації. Автор порівнює ЗМІ з гігантською центрифугою, яка відбиває всі думки, позбавляє людину можливості критично мислити: “*Whirl man's mind around about so fast under the pumping hands of publishers, broadcasters, that the centrifuge flings off all unnecessary, time-wasting thought!*” [Bradbury 2016, с. 52]. “*When it was all over he felt like a man who had been thrown from a cliff, whirled in a centrifuge and spat out over a waterfall that fell and fell into emptiness and emptiness and never-quite-touched- bottom-never-never-quite-no not quite-touched-bottom ... and you fell so fast you did not touch the sides either ... never ... quite ... touched ... anything*” [Bradbury 2016, с. 42].

Головний герой роману, Гай Монтег, не може пригадати, чи знав він, що вранці трава вкрита росою: “*Bet I know something else you don't. There's dew on the grass in the morning. He suddenly couldn't remember if he had known this or not, and it made him quite irritable*” [Bradbury 2016, с. 7]; що опале листя пахне корицею: “*Have you ever smelled old leaves? Don't they smell like cinnamon?*” [Bradbury 2016, с. 26]. Монтег та його дружина Мілдред не можуть пригадати, де і коли вони познайомилися: “*Funny, how funny, not to remember where or when you met your husband or wife*” [Bradbury 2016, с. 40]. Люди просто не мають часу один для одного.

Але зустріч з незвичайною дівчиною, Кларисою Маклеллан, стає початком духовного відродження головного героя, змушує його замислитися над тим, як він живе. Згодом у його житті з'являється новий духовний наставник – колишній професор Фабер, який також відкриває Монтегу очі на важливі речі, допомагає зрозуміти хибність багатьох ідей, які нав'язувалися йому з дитинства. Врешті решт Монтег стає на шлях боротьби з тоталітарним суспільством, але цей шлях виявляється хибним. Зло не можна перемогти злом. Тільки слово, накопичений у книгах духовний досвід багатьох поколінь, допоможе людині відновити втрачену особистість. Фабер так говорить про роль книг: “*Books were only one type of receptacle where we stored a lot of things we were afraid we might forget. There is nothing*

magical in them at all. The magic is only in what books say, how they stitched the patches of the universe together into one garment for us” [Bradbury 2016, с. 79]. Р. Бредбері порівнює книгу з білим голубом, проводячи паралель з біблійним птахом, що приніс старозавітному Ною звістку про спасіння після потопу: “*A book alighted, almost obediently, like a white pigeon, in his hands, wings fluttering. In the dim, wavering light, a page hung open and it was like a snowy feather, the words delicately painted thereon*” [Bradbury 2016, с. 34].

У романі «451 градус за Фаренгейтом» Р. Бредбері створює фантастичні образи і ситуації – пожежники, які спалюють книжки: “*The color of cinders and ash about them, and the continual smell of burning from their pipes*” [Bradbury 2016, с. 30]; звичайні на вигляд дивні люди-книжки: “*Perhaps he had expected their faces to burn and glitter with the knowledge they carried, to glow as lanterns glow, with the light in them*” [Bradbury 2016, с. 147].

Роман характеризується високим ступенем інтертекстуальності. Перш за все, це пов’язано із згадуванням імен багатьох письменників, поетів, філософів, вчених, політичних діячів, апостолів-євангелістів: “*I want you to meet Jonathan Swift, the author of that evil political book, Gulliver's Travels! And this other fellow is Charles Darwin, and this one is Schopenhauer, and this one is Einstein, and this one here at my elbow is Mr. Albert Schweitzer, a very kind philosopher indeed. Here we all are, Montag. Aristophanes and Mahatma Gandhi and Gautama Buddha and Confucius and Thomas Love Peacock and Thomas Jefferson and Mr. Lincoln, if you please. We are also Matthew, Mark, Luke, and John*” [Bradbury 2016, с. 145].

Р. Бредбері майстерно використовує міфологічні та біблійні алюзії: “*Old Montag wanted to fly near the sun and now that he's burnt his damn wings, he wonders why*” [Bradbury 2016, с. 107]. У даному прикладі автор відсилає читачів до міфу про Ікара. “*It's not pleasant, but then we're not in control, we're the odd minority crying in the wilderness*” [Bradbury 2016, с. 146]. Біблійна алюзія нагадує нам, як часто ми не бажаємо прислухатися до істини, так само як колись люди не хотіли почути Іоанна Хрестителя, який говорив їм про шлях до спасіння.

Роман завершується цитатою з Апокаліпсиса: “*And on either side of the river was there a tree of life, which bare twelve manner of fruits, and yielded her fruit every month; And the leaves of the tree were for the healing of the nations*” [Bradbury 2016, с. 158]. В ній йдеться про небесний Єрусалим, досягнення якого є вершиною духовного розвитку людини. Таким чином, автор закликає читачів не втрачати надію, шанувати свою історію і культуру, не надавати занадто великого значення матеріальним цінностям.

Висновки. Проведене дослідження ще раз продемонструвало той факт, що науково-фантастичний роман-антиутопія американського письменника Рея Бредбері «451 градус за Фаренгейтом» не втрачає своєї актуальності і має потужний вплив на читачів завдяки майстерному втіленню літературних і лінгвістичних особливостей кращих творів відповідних літературних жанрів.

Література

- Гуревич Г. И. Беседы о научной фантастике. Москва : Просвещение, 1991. 158 с.
- Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник. Київ : ВЦ«Академія», 2009. 264 с.
- Жукова М. С. Функциональные особенности и границы жанра антиутопии. *Филологический аспект*. 2019. №4 (48). URL : scipress.ru/philology/articles.html
- Камратова М. А. Антиутопические и утопические тенденции в современной русской литературе (на материале творчества Виктора Пелевина, Бориса Акунина) : дис. ...канд. филол. наук : 10.01.01. Барнаул, 2016. 238 с.
- Ланин Б. А. Анатомия литературной антиутопии. *Общественные науки и современность*. 1993. № 5. С. 154-163.
- Мирлис А. И. Современная научно-фантастическая литература. Москва : Высшая школа, 2000. 163 с.
- Попова Г. В. Определение признаков фантастического произведения как методическая проблема. *Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. Кострома*. 2010. №3. С. 140-142.
- Рыльцкова Л. М. Типология жанров современного научно-фантастического дискурса. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2011. Т. 13. №2. С. 193-196.
- Юрьева Л. М. Русская антиутопия в контексте мировой литературы. Москва : ИМЛИ РАН, 2005. 320 с.
- Bradbury R. Fahrenheit 451 : A Novel (English Edition). St. Petersburg : Anthology, 2016. 167 p.

(Матеріал надійшов до редакції 29.03.19. Прийнято до друку 2.05.19)